

Ədəbiyyatımızı zənginləşdirməyə çalışırdı

Azərbaycan ədəbiyyatında hər bir yazıcının, hər bir şairin öz yeri, öz yaradıcılığı, öz dəst-xətti var. Müxtəlif dövrlərdə, fərqli zamanlarda yaşasalar da, onların əsas məqsədləri yeni əsərləri ilə ədəbiyyatımızı daha da zənginləşdirmək və inkişaf etdirmək olub.

Ədəbiyyatımızdakı unudulmaz, əvəzsiz və bənzərsiz simalardan biri də əsərləri ilə yaddaşlarda dərin izlər qoymuş Qasım bəy Zakirdir. Onun satiraları Azərbaycan ədəbiyyatında realizmin formalaşması və inkişafında əvəzsiz rol oynamışdır. Şairin əlimizə gəlib çatmış bu gün də maraqla oxunan satiralarında əsasən çar hakimləri və onların müstəmləkəçi qanun və qaydaları qamçılanırdı. Bu əsərlərin əsas qayəsi ifşaçılıq, kəskin tənqid və kinayəli gülüş idi. Məhz elə buna görə də bu satiraların yazıldığı zamanın üstündən illər, əsrlər karvanını sürüb keçsə də, maraqla qarşılınır, sevilə-sevilə oxunur.

Qasım bəy Zakir Əlibəy oğlu 1784-cü ildə Şuşa şəhərində bəy ailəsində dünyaya göz açmışdır. Mollaxanada təhsil alan Zakir çalışqanlıqı sayəsində müəllimlərinəndən ərəb və fars dillərini də öyrənmişdi. Gələcəyin böyük şairi, satiraçısı, maarifçisinin hələ kiçik yaşlarından Azərbaycanın böyük klassikləri M.Füzulinin, M.P.Vaqifin yaradıcılığına böyük marağı olmuş, onların ədəbi irsini həvəslə oxumuş və öyrənmişdir. O, klassik şeir ənənələrini uğurla davam etdirərək lirik əsərlər yazmışdır. Xüsusi olaraq vurğulanmalıdır ki, şairin lirikası da Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində önəmli yer tutur. Zakir lirik və epik əsərləri ilə özündən sonra zəngin bədii irs qoymuşdur. Poeziyamızı mövzu və ideya cəhətdən daha da zənginləşdirən bu şeirlərdə daha çox insan gözəlliyi və həqiqi aşıqların təmiz məhəbbəti nəzmə çəkilib. Həmin lirik şeirlər bu gün də bədii dəyərini itirməyib və heç vaxt da itirməyəcək. Çünki nə qədər

ki həyat var, sevgi də olacaq, sevnələr də.

Satirası, lirik şeirləri ilə yanaşı, Qasım bəy Zakir XIX əsrin birinci yarısında formalaşmağa başlayan Azərbaycan tənqidi realizminin ilk sayılıb-seçilən nümayəndələrindən olmuşdur. Əsərlərində məzlum kütlələri öz məngənəsində sıxan hakim təbəqələrə, yerli bəylərə, mülkədarlara qarşı çıxmış və onları ifşa etmişdir. Şair əsərləri vasitəsilə oxucularına özünün ictimai fikirləri, arzu və istəklərini çatdırmış, günlərin birində zülmün bitəcəyini vurğulamışdır. Cəmiyyətdəki haqsızlıq, ədalətsizlik, qeyri-bərabər sosial həyat onu hər zaman düşündürmüş və hiddətləndirmişdir.

Qasım bəy Zakir həyatının xeyli hissəsini Qarabağ xanı Mehdiqulu xan tərəfindən ona bağışlanmış Xındırstan kəndində keçirmişdir. İyirmi evdən ibarət sakini olan bu kəndin əkin yerləri və üzüm bağlarından gələn cüzi gəlirlə dolanan şair sadə bir ömür yaşamışdı. Görkəmli ədəbiyyatşünas, tədqiqatçı Firidun bəy Köçərli onun haqqında yazılmış xatirələrə əsaslanaraq, Zakiri "xoşsurət, xoşsima... uca qamətli... rəhmlı və mürüvvətli bir adam" kimi səciyyələndirir, onun sadə, nəcib təbiətə malik insan olduğunu yazırdı. Zakirin yaradıcılığı ana dilimizin gözəlliyini, imkanlarını dolğun əks etdirdiyinə görə də bənzərsizdir. Bu xüsusiyyətinə görə Firudin bəy Köçərli Qasım bəy Zakiri "Vaqifdən sonra Azərbaycan bədii dilini daha da zənginləşdirən və incələşdirən sənətkar" kimi qiymətləndirmişdir.

Şairin yaradıcılığında mənzum hekayələr də mühüm yer

tutur. Bu əsərlərin bir qisminə məhəbbət, evlilik məsələlərindən danışılır, digər qismi isə tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyır, bəzilərinə isə satirik-tənqidi mahiyyət özünü qabarıq şəkildə göstərir. İctimai eyibləri, insan təbiətindəki qüsurları bir sıra hallarda üstüörtülü şəkildə əks etdirən şair maraqlı təmsillər də yazmışdır. Bu əsərlərdə o, zülm və zorakılığın əleyhinə çıxmış, hiylə və satqınlığı, ikiüzlülüğü pisləmişdir.

Zaman keçdikcə şairin dostları ilə yanaşı, düşmənləri də çoxalır. Günlərin birində şairi sevməyənlər onu müxtəlif bəhanələrlə günahlandırırırlar. Haqsızlıqla üz-üzə qalan Zakir sürgün həyatı yaşamağı olmur. Dostlarının, xüsusən də M.F.Axundzadənin səyi ilə sürgündən azad olunub Şuşaya qayıdır. Lakin qoynunda doğulduğu bu gözəl diyara qayıtsa da, sonrakı həyatını pristav nəzarəti ilə yaşamağı olmur. Keçirdiyi sarsıntılar, çəkdiyi əzab-əziyyət onu üzüb əldən salır. Üzləşdiyi haqsızlığa, ədalətsizliyə tab gətirə bilməyən şair 1857-ci ildə Şuşada dünyasını dəyişir və Mirzə Həsən qəbiristanlığında dəfn olunur.

Ədəbiyyat tariximizi yazdığı əsərləri ilə zənginləşdirən Qasım bəy Zakir xalqımızın yaddaşında əbədi yaşayacaq və daim xatırlanacaq.

*Vahid MƏHƏRRƏMOV,
"Azərbaycan"*